

УДК. 351. 75:324:342. 9 (477)

Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЩОДО РОЛІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ У ПРАКТИЦІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Постановка проблеми. Інтенсивні державні перетворення останніх років і велика кількість реформаций поступово трансформують нашу країну, вона швидко змінюється. У кращий бік чи ні... покаже час. Але поряд зі стрімким розвитком суспільства та держави семимильними кроками розвивається і злочинність, яка набуває ознак злочинності кризового типу. Вона породжується соціальною кризою і сама ж поглиблює її. Злочинність кризового типу має властивість зводити нанівець будь-які реформи, які могли б забезпечити соціальний прогрес в Україні. Отже, доки злочинність в Україні є злочинністю кризового типу, доти соціальний прогрес в Україні є неможливим¹.

Критичні показники стану злочинності свідчать, що сьогодні вона становить суттєву загрозу національній безпеці країни. У зв'язку з цим першочерговим стає завдання консолідації зусиль якнайширшого кола суб'єктів протидії злочинності щодо системного забезпечення захисту особистих і суспільних інтересів від злочинних посягань.

Чим же цій ситуації може зарадити кримінологія? Питання не є риторичним. Як справедливо із цього приводу зазначає О. М. Литвинов, слід пам'ятати, що кінцевою метою будь-якої науки є створення знання, що містить відповіді на питання, які людина порушує. Повною мірою це твердження стосується і кримінології, яка не полишає спроби створити такий масив знань. Останнім часом надії на побудову цієї теорії значно зросли, тому що ми набагато більше дізналися про злочинність та протидію їй.

Динамічний процес розвитку наукових знань і кримінологічної практики у нових соціально-політичних, економічних і правових умовах сьогодення логічно призводить до якісних змін у сприйнятті та визначенні традиційних категорій і понять у сфері пізнання науки кримінології². Тому пошук нових шляхів комплексного системного вдосконалення

¹ Костенко О. М. Модернізації доктрини сучасної кримінології у парадигмі соціального натуралізму. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 191.

² Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. С. 7.

кримінологічної основи правоохоронної діяльності як базису протидії злочинності є беззаперечно актуальним. Ця проблема не може бути успішно вирішена одноразовими, короткостроковими кампанійськими заходами. Як свідчить історична практика, ця діяльність повинна мати системний, широкомасштабний і багаторівневий характер, спиратися на результати всебічного вивчення соціальних законів розвитку суспільства. І, безумовно, саме наукове осмислення цих глибинних процесів і їх різностороннє дослідження мають слугувати міцним підґрунтям подолання кризи функціонування існуючої системи протидії злочинності.

Очевидним є те, що раціональне залучення наукової спільноти до процесу формування державної політики протидії злочинності є соціально обумовленим і практично затребуваним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протидія злочинності в цілому та окремим її проявам досить широко та глибоко теоретично досліджувалась, зокрема в працях О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, Є. М. Блажівського, М. Г. Вербенського, Є. О. Гладкової, В. О. Глушкова, В. В. Голіни, С. Ф. Денисова, Т. А. Денисової, О. М. Джужі, В. М. Дрьоміна, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, Т. В. Корнякової, О. М. Костенка, І. М. Копотуна, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, Ю. В. Орлова, В. Я. Тація, В. О. Тулякова, П. Л. Фріса, Ю. С. Шемшученка та ін. По суті, їх монографічні дослідження та практично апробовані результати і є науковим підґрунтям протидії злочинності. Крім того, у сучасних кримінологічних дослідженнях окремими питаннями виноситься на розгляд аналіз стану наукового забезпечення протидії злочинності як окремого елементу системи кримінологічного забезпечення. Зокрема, це стосується робіт В. М. Бесчастного «Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні» (Харків, 2018 р.), В. В. Сазонова «Забезпечення економічної безпеки України: кримінологічний аналіз» (Харків, 2020 р.) та ін. Однак постійні соціально-економічні перетворення «змінюють» обличчя злочинності, кидають нові виклики правоохоронним органам та науковцям, у зв'язку з чим необхідно стає інтенсифікація проведення комплексних кримінологічних досліджень та забезпечення впровадження їх результатів у практику протидії злочинності.

Мета статті полягає у визначенні ролі кримінологічної науки в практиці протидії злочинності, окресленні особливостей впровадження результатів кримінологічних досліджень у правозастосовну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Одним із дієвих інструментів сучасної правової дійсності є усвідомлення положення, згідно з яким теорія мертва без практики, а практика безсила без теорії¹. Кримінологічна наука і практика протидії злочинності незмінно стоять поруч і, по суті, є неподільними, бо, по-перше, попередження злочинності є водночас і предметом кримінологічної науки, і метою її досліджень, по-друге,

¹ Сіренко В. Ф. Актуальні проблеми забезпечення і охорони прав людини в Україні. *Правова держава*. Київ : Юридична думка, 2014. Вип. 25. До 65-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 1949–2014. С. 22.

попередження злочинності без наукової основи, перш за все кримінології, перетворилося б на спонтанні, безсистемні й головне малоефективні та більшою мірою безрезультатні спроби будь-що зробити для недопущення вчинення окремих злочинів, не кажучи вже про стримування злочинності в соціально допустимих межах¹.

Кримінологічна наука швидко розвивається і не є статичною. Приспосовуючись під виклики реалій сьогодення і ті практичні запити, які перед нею постають, вона активно використовує широкий арсенал як загальнонаукових, так і галузевих методів наукового пізнання, що забезпечує, з одного боку, достовірність висновків, а з іншого – підвищує теоретико-практичну цінність результатів кримінологічних досліджень.

Методи кримінології залежать від вихідної світоглядної позиції вченого і від власне кримінологічної парадигми, в межах якої «рухається» його думка. Універсального методу кримінології, як і інших суспільних наук, не існує².

Тільки сукупність різних методів пізнання надає можливість отримати достовірні знання про злочинність, її детермінанти, осіб, схильних до здійснення злочинів, оптимальність та адекватність реагування на процеси та явища, що на них впливають. Доцільно відзначити, що в процесі кримінологічного забезпечення діяльності територіальних органів поліції результат дослідження, під яким розуміють кримінально обґрунтовану і значиму інформацію, залежить від того, який набір методів використовується³.

Методологія має бути гнучкою, реагувати на новітні форми, напрями та прояви злочинності, що дозволить їй поєднати в собі теорію, емпірику та раціоналізм у запобіганні злочинності⁴.

Саме методологія кримінологічного дослідження є його основою, вона визначає філософські категорії та світоглядно обумовлені принципи пізнання, а їх раціональне та виважене дотримання є запорукою успішного втілення отриманих наукових результатів у практичну діяльність правоохоронних органів.

Загалом кримінологічне дослідження структурно є досить складним, воно є організованим і цілеспрямованим процесом отримання нових знань про злочинність, її причини та умови, особу злочинця та заходи протидії злочинності. Цей процес передбачає здійснення пізнавальних операцій у визначеній послідовності, слідування певній схемі, яка охоплює окремі взаємопов'язані етапи дослідження. Їх змістовне наповнення може

¹ Аванесов Г. А. Кримінологія: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» 5-е изд., перераб. и доп. М. : Юнити-Дана, 2012. С. 74.

² Тимчук О. Л. Філософські засади сучасної кримінології: методологічні аспекти. *Вісник Південного регіонального центру Національної Академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 190.

³ Крижановський А. С. Методологічні та методичні засади кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів національної поліції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. Вип. 17 (889). С. 129.

⁴ Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ : Дакор, 2018. С. 26.

уточнюватись залежно від цілей конкретного кримінологічного дослідження, які визначають постановку його окремих завдань. Водночас дотримання цієї схеми/процедури (певного алгоритму) забезпечує отримання достовірного і змістовного матеріалу, дозволяє робити об'єктивні висновки та пропонувати обґрунтовані наукові рекомендації.

Виділяють чотири основні етапи (стадії) кримінологічного дослідження: 1) початковий етап; 2) підготовчий етап; 3) робочий етап; 4) заключний етап¹. У принципі алгоритм кримінологічного дослідження не є *чітко* визначеним, і його етапи/стадії можуть суттєво різнитися залежно від програми конкретного дослідження і тих завдань, які ставляться дослідником у кожному конкретному випадку. Однак конкретне визначення процедури кримінологічного дослідження та подальше її дотримання є запорукою організованості, цілеспрямованості й оптимальності всієї дослідницької роботи.

Із точки зору практичного значення найбільш цінним є заключний, найвідповідальніший етап, на якому здійснюються впорядкування зібраної інформації, її обробка, аналіз та узагальнення, вивчаються й вимірюються зв'язки між явищами, формулюються висновки та рекомендації, складаються звіти щодо проведеного кримінологічного дослідження. І визначаються засоби впровадження результатів дослідження у практичну діяльність. По суті, саме цей етап є перевіркою результатів теорії на практиці. Практична цінність будь-якого дослідження вимірюється тим, наскільки були впроваджені його результати в правозастосовну діяльність.

Основними формами впровадження результатів кримінологічних досліджень у практичну діяльність з протидії злочинності є такі:

- розробка нових законодавчих актів або внесення обґрунтованих зауважень і пропозицій до існуючих законів у сфері протидії злочинності;
- підготовка програмних документів регіонального та загальнодержавного рівня щодо протидії злочинності на основі даних аналізу її стану;
- розробка науково обґрунтованих методичних рекомендацій для практичних працівників щодо використання інноваційного інструментарію протидії злочинності з урахуванням регіональних особливостей та потреб конкретного правоохоронного органу;
- здійснення аналітичних оглядів криміногенної ситуації в Україні та розробка на цій основі новітніх методик і технологій аналізу та прогнозування злочинності;
- розробка прогнозів розвитку криміногенної обстановки як в окремих регіонах України, так і по всій її території у найближчій і віддаленій перспективі (виявлення на основі прогнозування існуючих тенденцій розвитку злочинності, визначення комплексу криміногенних факторів; розробка планів розвитку системи протидії злочинності тощо).

Однак практичне застосування основних положень і результатів

¹ Кримінологія: питання та відповіді / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2015. С. 95.

кримінологічних досліджень ускладнено низкою обставин (як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру), зокрема такими:

- прогалини в організаційному забезпеченні впровадження, що проявляється, перш за все, у відсутності чіткого механізму взаємодії розробників (науковців) та безпосередньо користувачів/отримувачів інформації (практичних працівників);

- упущення в кадровому забезпеченні – низький рівень підготовки, відсутність кримінологічної освіченості, вмінь і навичок застосування результатів наукових досліджень (відповідних методичних рекомендацій) у практиці протидії злочинності;

- недоліки у самій науковій продукції – неактуальна тематика, занадто «розмиті» рекомендації, відсутність належної методологічної основи, недостатній рівень апробації основних положень і висновків робіт тощо.

Підвищення ролі кримінологічної науки в діяльності Національної поліції досягається, перш за все, шляхом упровадження наукової продукції в цю сферу, що повинно стати одним із пріоритетних завдань держави, адже наука і практика мають низку однакових цілей у сфері правоохоронної діяльності.

Ефективність протидії злочинності прямо залежить від ступеня наукового забезпечення й аналітичного супроводження на всіх рівнях та інтенсивності взаємодії вчених і практиків різних дотичних галузей науки у справі формування узгодженого інтегрованого цілісного наукового продукту. Негативні процеси і тенденції, які відбуваються в Україні, вимагають постійного наукового відстеження, глибокого і детального дослідження криміногенної обстановки, внесення відповідних коректив у стратегію й тактику протидії злочинності¹.

Висновки. Результати наукових пошуків виступають не як знання самі по собі, а як особливий ресурс, необхідний на рівні з іншими ресурсами для вдосконалення і розвитку практики. У цьому процесі не обійтися як без спеціальних знань та вмінь, так і без об'єктивної оцінки реальних можливостей науки і практики, рівно як і без здатності мислити саме науково-практично для впровадження в практику досягнень науки. Для втілення їх у життя недостатньо щось знати, необхідно вміти ці знання застосовувати, і не за завчасно вивченим алгоритмом, а щоразу за новим, конкретним.

У системі взаємозв'язку науки і практики центральне місце посідає вирішення проблеми впровадження результатів наукового дослідження в практичну діяльність. Ця проблема – це проблема отримання ефекту від наукових розробок у найкоротші строки, а не у віддаленій перспективі². Для цього управління зазначеною сферою повинно бути професійним і ґрунтуватися на чіткому розумінні процесів взаємовпливу та

¹ Бандурка О. М., Литвинов О. М. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 6.

² Аванесов Г. А. Кримінологія : учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция». 5-е изд., перераб. и доп. М. : Юнити-Дана, 2012. С. 76.

взаємообумовленості науки і практики.

Наука не може існувати заради науки, ця теза є безспірною. Постійні соціально-економічні перетворення та досягнення в науково-технічній сфері «змінюють» обличчя злочинності, кидають нові виклики правоохоронним органам. Наука завжди випереджає практику, вона починається з виокремлення проблем і пошуку шляхів їх вирішення спочатку – саме науковцями, але у тісній взаємодії з практиками.

Науковці та практики, які розробляють юридичну науку теоретично і практично, застосовують її під час здійснення правоохоронної діяльності, у симбіозі повинні знаходити шляхи протидії новітнім викликам злочинності та брати активну участь у правотворчості. Їх наукова та практична діяльність чинить безперечний позитивний вплив як на формування і вдосконалення наукової думки та покращення рівня організаційного, методичного, законодавчого й інформаційного забезпечення, так і вдосконалення практичної складової протидії злочинності.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2020

Татьяна Анатольевна ШЕВЧУК,

кандидат юридических наук

(Харьковский национальный университет внутренних дел)

О РОЛИ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ В ПРАКТИКЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ

Затронуты вопросы о роли криминологической науки в практике противодействия преступности. Определены основные формы внедрения результатов криминологических исследований и очерчены проблемы, возникающие в связи с осуществлением этой деятельности. Акцентировано внимание на недостаточной эффективности внедрения результатов криминологических исследований в практическую деятельность по противодействию преступности. Указано на необходимость интенсификации осуществления дальнейших научных исследований в направлении разработки и внедрения эффективных механизмов взаимодействия криминологической науки и правоприменительной деятельности.

Ключевые слова: *криминология, наука, научный потенциал, криминологическое исследование, методология, внедрение, противодействие преступности.*

Tatyana A. SHEVCHUK,

PhD in Law

(Kharkov National University of Internal Affairs)

ON THE ROLE OF CRIMINOLOGICAL SCIENCE IN PRACTICE OF COUNTERING CRIME

The author of the article raises questions regarding the role of criminological science in the practice of counteracting crime. The main forms of implementing the

results of criminological studies have been determined; and the problems that arise in connection with the implementation of this activity have been outlined. Particular attention has been focused on insufficient effectiveness of introducing the results of criminological research into practical activities to combat crime. The necessity of intensifying the implementation of further scientific research in the direction of developing and implementing effective mechanisms for the interaction of criminological science and law enforcement activity has been indicated.

Key words: *criminology, science, scientific potential, criminological research, methodology, implementation, crime combating.*